

**Uitbreiding cluster Salviastraat-Bromeliastraat-Oscar De Reusestraat
met de Rozebroekstraat en Rozebroekslag**

2016SA_RO

Inhoud

1. Technische fiche

2. Kennisgegevens

2.1. Situering

2.2. Topografie en hydrografie

2.3. Geologie

2.4. Bodemkunde

2.5. Historische gegevens

2.6. Cartografische gegevens

2.7. Archeologische gegevens

2.8. Aanwezige erfgoedwaarde

3. Impactanalyse

3.1 Voorziene werken

3.2 Onderzoeksvragen

3.3 Beschrijving en motivatie

4. Relevante bibliografie

5. Thesaurus

6. Bijlagen

6.1 Plannenlijst

6.2 Fotolijst

1. Technische fiche

Projectcode:	2016SA_RO
Locatie:	Oost-Vlaanderen, Sint-Amandsberg, Salviastraat, Bromeliastraat, Oscar De Reusestraat, Rozebroekstraat (vanaf Oscar De Reusestraat) – Rozebroekslag
Kadaster Afdeling Sectie Percelen:	afd 19, sectie C, openbaar domein
Coördinaten:	(106908/194965) (107430/194965) (106907/194573) (107430/194572)
Onderdeel Archeologische zone:	Nee
Grootte percelen:	16 500 m ²
Grootte projectgebied:	16 500 m ²
Reden van de ingreep:	Riolering- en infrastructuurwerken
Erkende archeoloog:	Marie-Anne Bru OE/ERK/2015/00002
Datum bureauonderzoek:	30 mei – 6 juni 2016

2. Kennisgegevens

2.1. Situering

De projectzone (Salviastraat, Bromeliastraat, Oscar De Reusestraat, Rozebroekstraat, Rozebroekslag, kad. afd. 19, sectie C, openbaar domein) situeert zich in de deelgemeente Sint-Amandsberg, ten noordoosten van het historische centrum van Gent en dit net ten noorden van de grens met de gemeente Destelbergen. De cluster van straten situeert zich langs de oude verbindingswegen met de omliggende bewoningskernen van Gent, namelijk de Antwerpsesteenweg en de Dendermondsesteenweg. De juridische toestand van deze zone is woongebied.

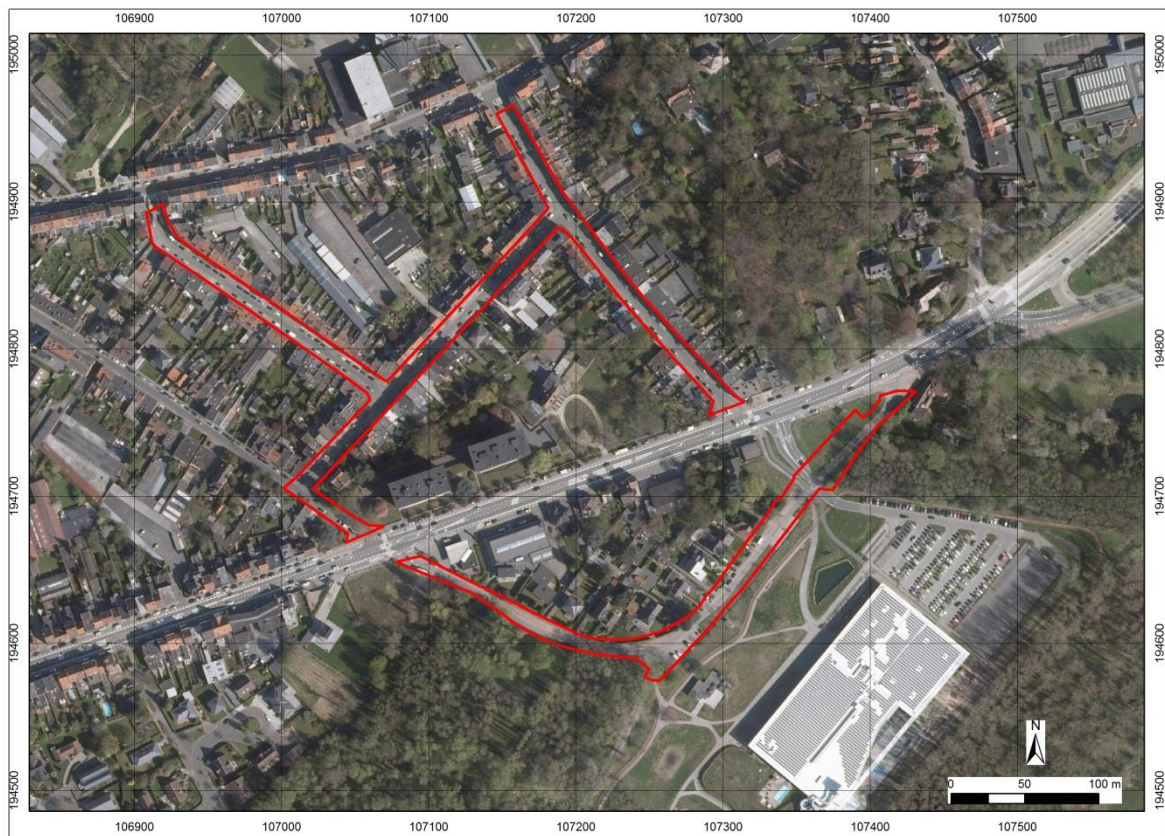
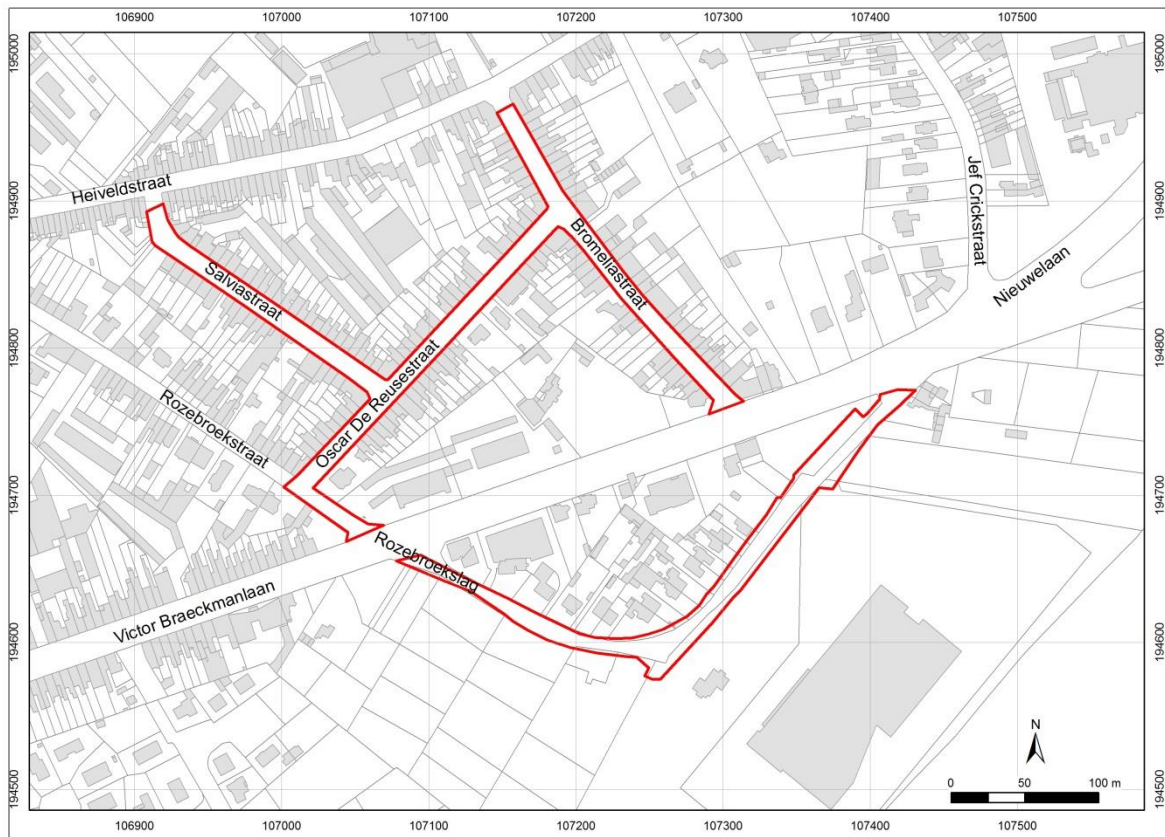
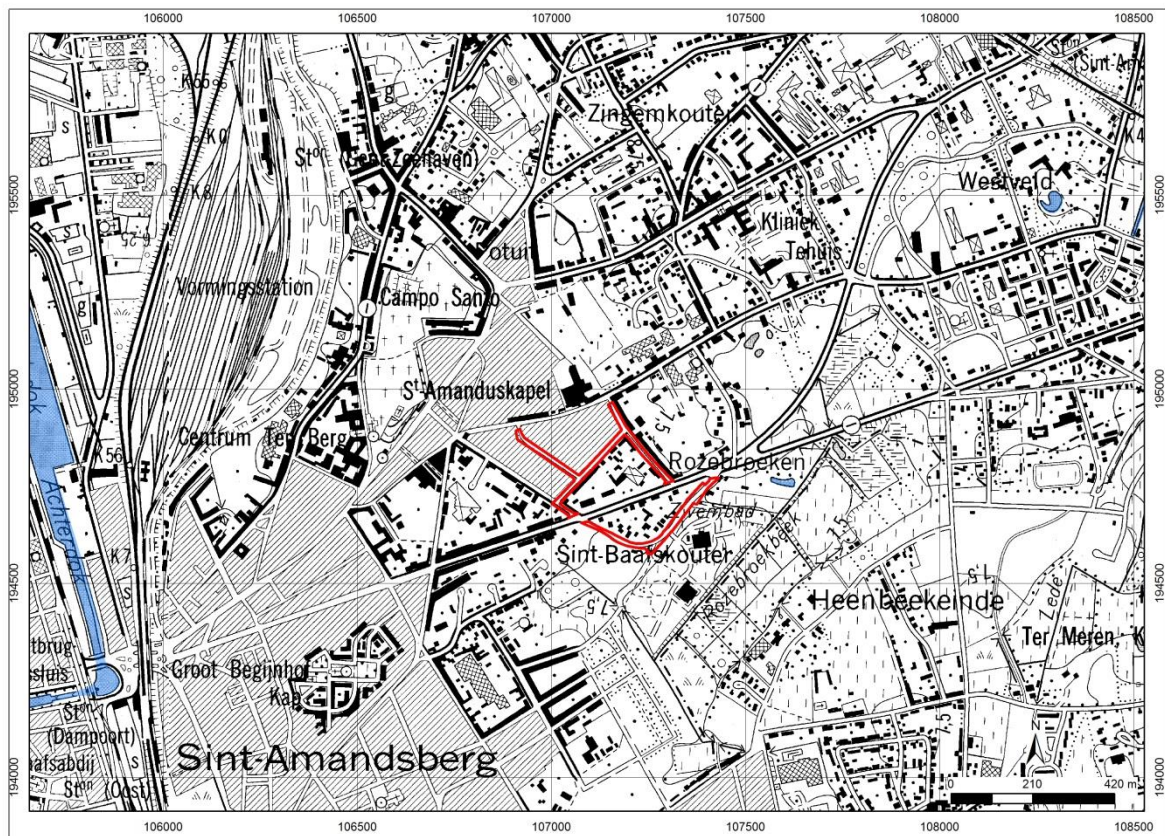

Foto 1: Situering projectzone op de orthofoto van 2015 (Eurosense Belfotop & Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Plan 1: Situering projectgebied op het hedendaags kadaster (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Plan 2: Situering projectgebied op de Topografische kaart 1981 (NGI en AGIV)

2.2. Topografie en hydrografie

Rivierduinen en dekzandruggen waren een wezenlijk onderdeel van het landschap bij het ontstaan en de vroege ontwikkeling van de stad Gent¹. Zo werd de oudste portus of middeleeuwse handelsstad aangelegd op een dekzandrug (Zandberg), terwijl aan de oostzijde (Sint-Baafsdorp) en in het westen (Ekkergem en Brugse Poort) de rivierduinen en dekzandruggen aan de bewoners de kans boden om in of naast de winterbedding van een rivier toch een veilige woonplaats te bouwen. Terwijl de Sint-Pietersabdij gevestigd is op de Blandijnberg, ligt de Sint-Baafsabdij op het westelijke uiteinde van een dekzandrug. Op de vlakke delen van de dekzandruggen met zandleem werden kouters ontwikkeld, zoals de Sint-Baafskouter, de Mariakerkekouter en de Kouter in het centrum van Gent. Door deze landbouwactiviteiten werden meerdere rivierduinen genivelleerd, waardoor ze definitief uit het landschap verdwenen.

Sint-Amandsberg ligt in kern op de zandige rug die in het noorden wordt begrensd door de alluviale lager gelegen gronden van Kale en Durme, in het zuiden door die van Leie en Schelde, hier meer specifiek een oude fossiele Scheldemeander gelegen op het grondgebied Destelbergen/Heusden (de Damvallei). In het oosten van Sint-Amandsberg, en verder tot in Destelbergen lopen langs de Schelde enkele ruggen van kwartaire rivierduinen uit stuifzand.

De cluster van straten situeert zich in het gebied van het Beneden-Scheldebekken, in de subhydrografische zone Oude Schelde vanaf de Gentbruggesluis en Schelde tot de monding van de Molenbeek/Gondebeek. Ten zuiden bevindt zich de Rozebroekbeek die nog zuidelijker uitmondt in de Schelde. De Rozebroekbeek staat als niet geklasseerde waterloop opgetekend in de Vlaams Hydrografische Atlas.

Het onderzoeksgebied is gelegen ten noorden van de hoger gelegen Sint-Baafskouter en ten noordwesten van de Rozebroekbeek, die ten zuiden uitmondt in de Schelde. Net ten zuiden van de heraan te leggen straten is het toponiem *Roosbroeken*, laaggelegen moerassen met rietvegetatie, van toepassing. Het gaat om een laag en nat alluviaal gebied met een noord-zuid as dat van 1930 tot 1975 een gemeentelijke stortplaats was van Gent en Sint-Amandsberg. Zo raakte het hele terrein eerst deels afgegraven en vervolgens opgehoogd met afval zodat aan de oppervlakte niets meer te zien was van het onderliggende microreliëf. De Bromeliastraat, Salviastraat, Oscar De Reusestraat, Rozebroekstraat en Rozebroekslag liggen op de hogere gronden aan de rand van de meersen.

De Sint-Baafskouter ligt net ten westen van de Roosbroeken en werd in de eerste helft van de 20ste eeuw verkaveld. Op de Ferrariskaart² van 1771-1777 en in de Atlas der Buurtwegen³ van 1843-1852 is deze kouter herkenbaar aan grote percelen akkerland. De bewoning lag in die tijd geconcentreerd langs de assen van de Antwerpsesteenweg en de Dendermondsesteenweg.

Op basis van recent archeologisch onderzoek kon in de nabije omgeving van de straten Rozebroekstraat en Rozebroekslag de topografie plaatselijk beter beschreven worden. Tijdens opgravingen⁴ ter hoogte van het zwembad S&R Rozebroeken, Victor Braeckmanlaan 180, werd door middel van een noordoost-zuidwest lopende sleuf een deel van de microtopografie op deze plaats vastgesteld. Er konden verscheidene lagen onderscheiden worden, die zich onder de laag huisvuil

¹ GELAUDE, F., *Rivierduinen en dekzandruggen*, (Erfgoedmemo, nr. 44), Gent, 2010.

² Koninklijke Bibliotheek van België.

³ Provincie Oost-Vlaanderen.

⁴ REYNS, N. & BRUGGEMAN, J., *Archeologische opgraving Sint-Amandsberg (Gent) – Rozebroekslag*, (Rapporten All-Archeo BVBA, nr. 009), Bornem, 2010; BRUGGEMAN, J. & REYNS, N., *Sint-Amandsberg, Rozebroekslag*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2010*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 4), Gent, 2010, p. 208-211.

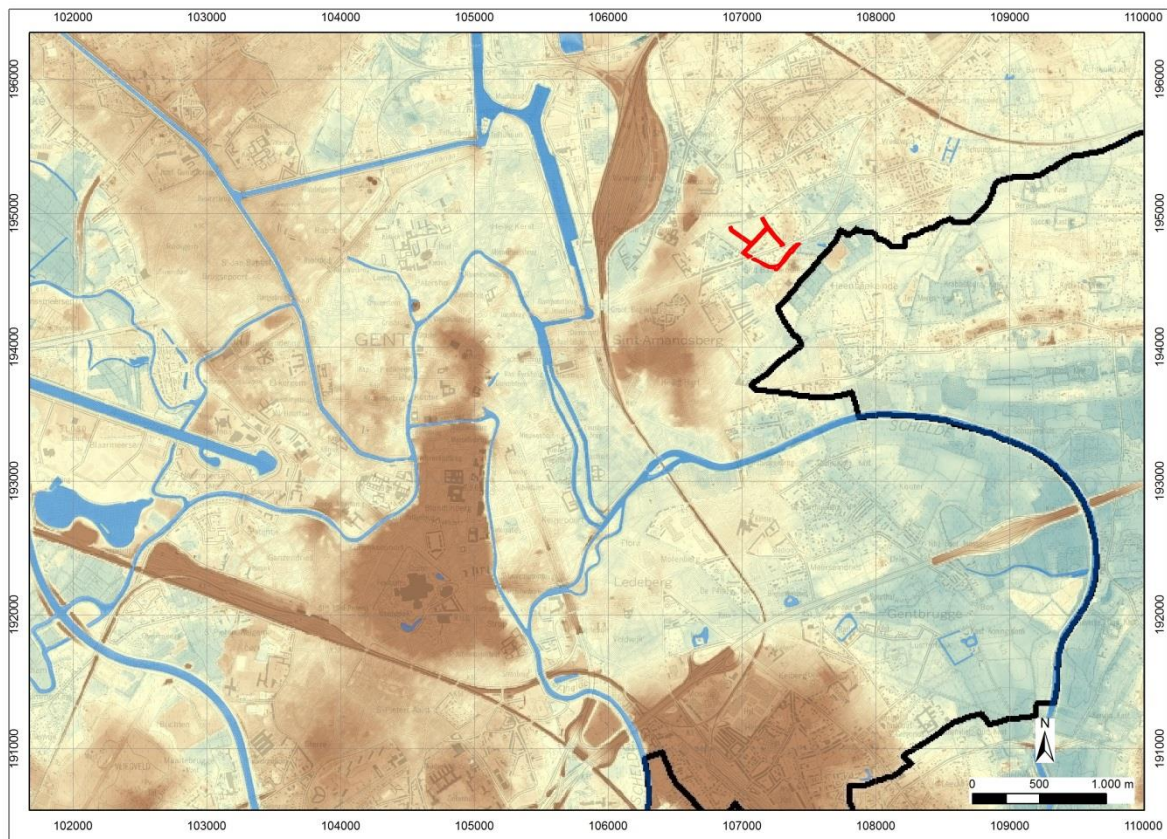
bevonden, en die doorgaans van alluviale oorsprong bleken te zijn. Hierop wijzen de slechte sortering van de zandkorrels, de aanwezigheid van kleilagen met schelpmateriaal en de aanwezigheid van grind aan de onderzijde van de lagen. Hierin bevonden zich verzande geultjes. Ook werd de aanwezigheid van lagen met een kleiige vulling vastgesteld, gelegen op een zandige laag die wellicht deel uitmaakte van een zandrug en zich uitstrekte in de richting van de Sint-Baafskouter. Door hun uitzicht, oriëntatie - in de richting van de Rozebroekbeek - en verloop kunnen deze lagen beschouwd worden als de aanzet van de vallei, waardoor de aangelegde werkput bijgevolg te plaatsen is op de overgang van de zandrug naar de vallei. De eerste vaststellingen wijzen er op dat het oorspronkelijke bodemarchief en de oorspronkelijke bodemopbouw nog goed bewaard zijn gebleven op de top van de zandrug, maar dat meer naar de vallei toe, deze bewaringstoestand steeds slechter wordt.

Bij opgravingen door Stadsarcheologie Gent in 2006⁵ ter hoogte van het op 16de- en 17de-eeuwse kaartmateriaal herkenbare *Oud Heerlegghem*, een middeleeuwse site met walgracht afhankelijk van de Sint-Baafsabdij, werd het bijhorende akkerland op de Sint-Baafskouter geattesteerd.

In 2010-2011 werden bij rioleringswerken in Sint-Amansberg enkele dwarsdoorsneden op straten ten zuidwesten van het projectgebied archeologisch gedocumenteerd door Stadsarcheologie Gent⁶. Op de rand van de depressie, waar de hoger gelegen Sint-Baafskouter begint, werden een aantal wegprofielen gedocumenteerd. Het gaat om de Oscar Colbrandtstraat, de Jos Verdegehemstraat en de Kriekerijstraat. Bij de twee doorsneden op de kouter waren duidelijke aanwijzingen van akkerbouw in de vorm van ploeglagen. De twee doorsneden meer naar de depressie toe wijzen op een opgehoogd landschap ten tijde van de gebeurde verkavelingen.

⁵ STOOPS, G., *Archeologisch onderzoek in Herlegem (Sint-Amansberg, Gent, O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis Chronique – Kroniek*, Brussel, 2007, nr. 30, p. 94-96; STOOPS, G., *Sint-Amansberg, Duifstaartstraat, Herlegghem*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2), Gent, 2008, p. 176-181; STOOPS, G., *Herlegem in Sint-Amansberg*, (Erfgoedmemo, nr. 36), Gent, 2008.

⁶ STOOPS, G., *Sint-Amansberg en Oostakker: wegwaarnemingen*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2011*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 5), Gent, 2011, p. 180-187.

Plan 3: Projectie van de projectzone op het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen. De Rozebroekslag ligt op de rand met de lager gelegen Rozebroeken (AGIV)

Plan 4: Vereenvoudigde kaart van de oorspronkelijke alluvia van Leie en Schelde rond Gent (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

2.3. Geologie⁷

Voor geologen zijn dekzanden een geomorfologisch fenomeen, typisch voor een periglaciaal rivierenlandschap. Tijdens de laatste ijstijd, vooral in het Laat-Glaciaal, waren de omstandigheden gunstig voor windwerking zoals men dit vandaag kan waarnemen in de woestijn of aan onze kust. Wind is namelijk in staat klei en silt weg te blazen, en de grovere en zwaardere fracties, zoals zand, over te houden. Bij het smelten van de permafrost, de permanent bevroren bodem, in de korte zomer, werden op die manier in de rivierbeddingen van de Leie- en Scheldevallei grote hoeveelheden sediment gesorteerd. Bovendien volgde op het verdwijnen van de permafrost een daling van de grondwatertafel, waardoor de infiltratie van regenwater mogelijk werd. Omdat zand net iets te zwaar is om over grote afstanden te worden verplaatst, ontstonden lokaal in de rivierbeddingen kleine en grote rivierduinen, overwegend aan de oostelijke valleiflank. Binnen en buiten de rivierbedding vormden zich tevens verschillende kleine en grote dekzandruggen.

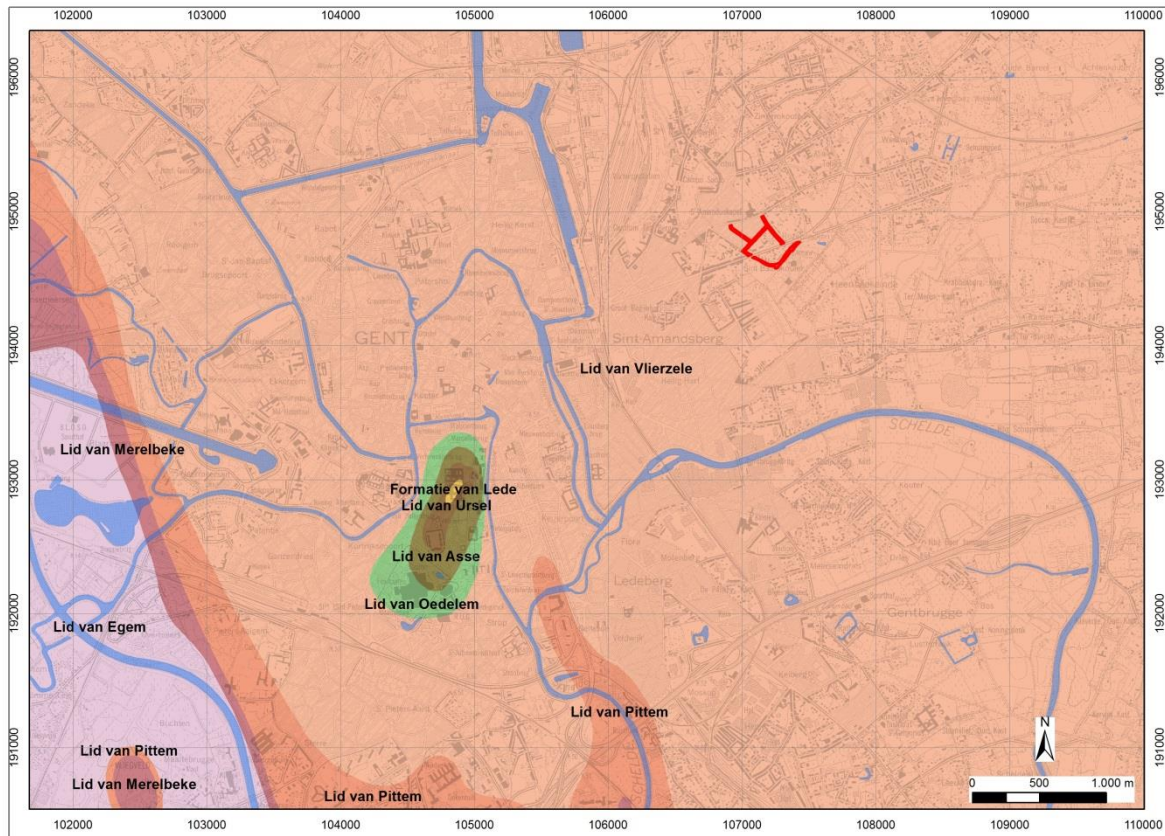
Dekzanden zijn zandige eolische afzettingen die hoofdzakelijk ontstaan zijn uit oudere rivierafzettingen. Het zijn goed gesorteerde zanden met een korrelgroottemediaan van 150 tot 210 µm en die als een deken over de oudere afzettingen liggen. Vaak vormen ze zwak uitgesproken bulten in het landschap. Zowel in Nederland (Noord-Brabant en Gelderse Vallei) als in Vlaanderen is het voorkomen van deze dekzandruggen goed gekend. De meeste dekzanden werden door de mens ingericht als kouters. Typisch voor de dekzanden is het voorkomen van keienvloertjes (deflatiehorizonten), omdat grint en keien door de wind niet worden verplaatst. Op bodemkaarten worden ze gekarteerd als zandleembodems. Men vermoedt een Laat-Glaciaal ouderdom. In en rond Gent zijn, dankzij de Quartairkaart, minstens een vijftal dekzandruggen te identificeren. Ten noorden van de Blandijnberg ligt een dekzandrug: de Kouter en de Zandberg. Een tweede dekzandrug, ten oosten van Gent, komt overeen met de Sint-Baafskouter. Ten zuidoosten heeft men de dekzandrug van Ledeberg. Bij Ekkerghem vindt men een kleine, lage dekzandrug. En tenslotte ligt er een grote dekzandrug ten westen van Gent: Mariakerkekouter.

Het Lid van Vlierzele⁸ bestaat voornamelijk uit fijn zand, duidelijk horizontaal of kruisgewijs gelaagd, soms homogeen, met veel tubulaties. Naar onder toe gaat het over in een meestal homogeen, kleiig zeer fijn zand, met kleine kleilensjes. Bovenaan komen gedifferentieerde kleilagen met humeuze intercalaties voor. De afzetting bevat slechts weinig macrofossielen. Harde zandsteenbanken komen regelmatig voor; ze vallen soms uiteen in dunne plakketten. Het Lid van Vlierzele dagzoomt in het midden en het noorden van de provincies Oost- en West-Vlaanderen (ten noorden van de ontsluitingszone van het Lid van Pittem), en in het noordwesten van de provincie Brabant. Het komt voor op enkele toppen van de zuid-vlaamse heuvels. Op de vroegere Geologische Kaart is het aangeduid als Pld. Het Lid van Vlierzele ontsluit in een groot deel van het noorden van het kaartblad Gent (22). Ook op de heuveltoppen in het zuiden van het kaartblad werd het Lid van Vlierzele dadelijk onder de kwartaire bedekking aangetroffen. Opmerkelijk is wel dat de dikte op de heuveltoppen gereduceerd is tot een tiental meter, terwijl meer noordelijk de dikte 15 tot 20 m bedraagt. Opvallend is ook de overgang van een meer zandig karakter in het westen naar een meer kleihoudend zand in het oosten. Deze overgang gaat gepaard met het uitwijken van (of eventueel versmelten met) het onderliggend Lid van Pittem. Boorbeschrijvingen, maar vooral de interpretatie van diepsonderingen, laten toe het meer kleihoudende Lid van Vlierzele nog verder onder te verdelen in drie pakketten. Het centraal deel is sterk kleihoudend, terwijl het bovenste deel als homogeen zandig en het onderste deel als heterogeen zandig gekarakteriseerd kan worden. Volgens de quartairgeologische kaart ligt het onderzoeksgebied binnen een brede strook waar fluviatiele afzettingen uit het Holoceen en mogelijk

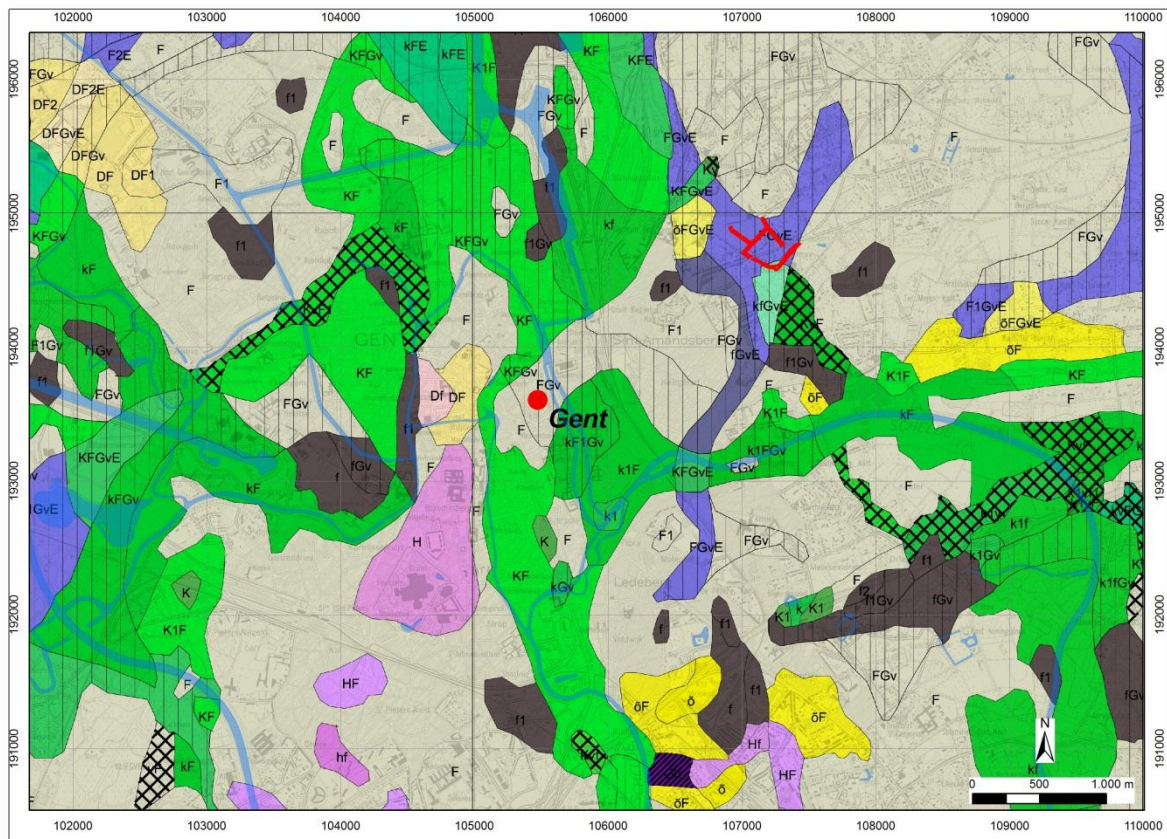
⁷ GELAUDE, F., 2010.

⁸ www.dov.vlaanderen.be

Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) (FH) dagzomen. Deze fluviatiele afzettingen vallen in belangrijke mate samen met de alluviale valleien van de Schelde en de Leie, die samenstromen in Gent. Onder de Holocene afzettingen bevinden zich eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen (ELPw), en op nog grotere diepte fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw). Deze laatste zijn afgezet door een verwilderd rivierensysteem uit het Pleistoceen in de Vlaamse Vallei.

Plan 5: De projectzone aangeduid op de Tertiaire geologische kaart (MVG dep EWBL afd. natuurlijke rijkdommen & energie)

Plan 6: De projectzone aangeduid op de Kwartair geologische kaart. Het projectgebied is Fluvio-Periglaciaal Weichseliaan op grind op Eemiaan ingekleurd (FGvE). Het meest zuidelijke deel van de Rozebroekslag is Continentaal Holoceen op fluvio-feriglaciaal Weichseliaan op grind op Eemiaan ingekleurd (kfGvE) (dov.vlaanderen.be)

In het zuiden van het projectgebied bevindt zich op de kaart van Horenbault¹² (1619) het site Herlegem¹³. De naam *Herleghem* is een Merovingisch toponiem en duidt mogelijk op het nog niet gelokaliseerde bestaan van een nederzetting met hoeven rondom een dries. De naam *Herleghem* wordt in 966 genoemd als bezitting van de Sint-Baafsabdij¹⁴. De heerlijkheid Herlegem wordt in de 15de eeuw vermeld als een achterleen van *den tol ende geleede van St.-Baefs*. De grachtsite die op historische kaarten te zien is, wordt geïdentificeerd met het Oude Herlegem of Heerlegem, terwijl Nieuw Herlegem zich vanaf de late middeleeuwen iets meer zuidelijk kon ontplooien en nog in de bebouwing langsheen de Herlegemstraat zichtbaar is. De kaarten van 1561¹⁵, 1605¹⁶ en 1619¹⁷ waarop de grachtstructuur zichtbaar is maar zonder sporen van enige bebouwing, werden op de hedendaagse topografische kaart geprojecteerd en zo precies mogelijk gegeorefereerd. De site van Herleghem is in de inventaris van de walsites opgenomen als WSH018 (Sint-Amandsberg, Duivestaartstraat (kad. afd. 19 sectie C, deel van perceel 1035 en 1036)). Bij een aantal percelen met de naam *Den duyven steert* is in de Roosbroeken een cirkelvormige structuur te zien. In 1619 wordt er geen bebouwing voorgesteld. Op basis van de archeologische waarnemingen kan worden verondersteld dat de structuur in de late middeleeuwen bewoond en/of in functie was. Jongere geschreven bronnen duiden de archeologisch vastgestelde walstructuur aan als Oud Herlegem. De iconografie toont vanaf 1561 de grachtstructuur zoals ze ook door Horenbault wordt voorgesteld. Vanaf de 16de eeuw zijn verschillende eigenaars en leenhouders bij naam bekend. In 1761 worden de bezittingen openbaar verkocht. Vanaf het begin van de 19de eeuw wordt alleen de perceelsconfiguratie en niet meer de omwalling in beeld gebracht. Een herinnering aan deze structuur werd in de nieuwe parkaanleg gevisualiseerd. In 2006-2007 werden delen van deze site met walgracht archeologisch onderzocht¹⁸.

Ten noordoosten van de Rozebroekstraat en Rozebroekslag wordt in de inventaris¹⁹ walsite WSH019 (Sint-Amandsberg, Koerspleinstraat 26-26a, CAI: 151262 (kad. afd. 19, sectie C, perceel 380h en deel van percelen 380g, 385z en 386c)) vermeld. Het gaat om een vierkante omwalling met een poortvolume aan de oostelijke gracht. Midden de omgrachting tekenen zich de plattegronden van twee gebouwen af. De plattegronden doen vermoeden dat het site in 1619 in ruïne was, mogelijk ten gevolge van verwoestingen in de tijd van de beeldenstormen, waarna geen heropbouw volgde. Op de kabinetskaart van Joseph Ferraris²⁰ (1771-1778) is de plek nog steeds onbebouwd. Deze site valt nog te herkennen binnen de huidige, recente bebouwing. Een gedeelte werd vernietigd door een grootschalige nieuwbouw van recente datum. Waarschijnlijk was deze walsite de kern van het hele gebied Rozebroeken.

¹² Stadsarchief Gent.

¹³ CHARLES, L., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D. & STEURBAUT, P., *Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent, 2008, WSH018, p. 125-126.

¹⁴ Zie onder meer: DE POTTER, F. & BROECKAERT, J., 1864-1870, p.16-17; VERHULST, A., *Historio-geografische studie over het oudste domein der Sint-Baafsabdij te Gent*, in: *Tijdschrift Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige studies*, Gent, 1953, nr. 22, p. 321-359; VERHULST, A., *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw)*, (Verhandelingen Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1958; GYSSELING, M., *Schets van de oude toponymie van Oostakker en Sint-Amandsberg*, in: *Jaarboek de Oost-Oudburg*, Sint-Amandsberg, 1964, nr. 2, p. 42-52; GYSSELING, M. & VERHULST, A., *Het oudste goederenregister van de Sint-Baafsabdij te Gent (eerste helft XIIIde eeuw)*, Brugge, 1964; VAN BOSTRAETEN, H.C., *Een Romeinse nederzetting op het Hof van Heirlegem te Sint-Amandsberg?*, in: *Jaarboek De Oost-Oudburg*, Sint-Amandsberg, 1967, nr. 4, p. 28-29; GYSSELING, M., *Geschiedenis van Oostakker en Sint-Amandsberg tot 1794*, Oostakker, 1974; LALEMAN, M.C., *Van de vroege middeleeuwen tot de 19de eeuw*, in: VANDENHOUTE, J. (dir.), *Zoeken naar Oostakkers verleden*, Gent, 1981, p. 13-25; VERHULST, A., *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel, 1995, p. 167-171.

¹⁵ Rijksarchief Gent (verder RG), Kaarten en plannen, nr. 346, Het Hof van Herlegem, 1561.

¹⁶ RG, Kaarten en plannen, nr. 348, Figuratieve kaart van landerijen op de grens van Oostakker en Destelbergen, 1605.

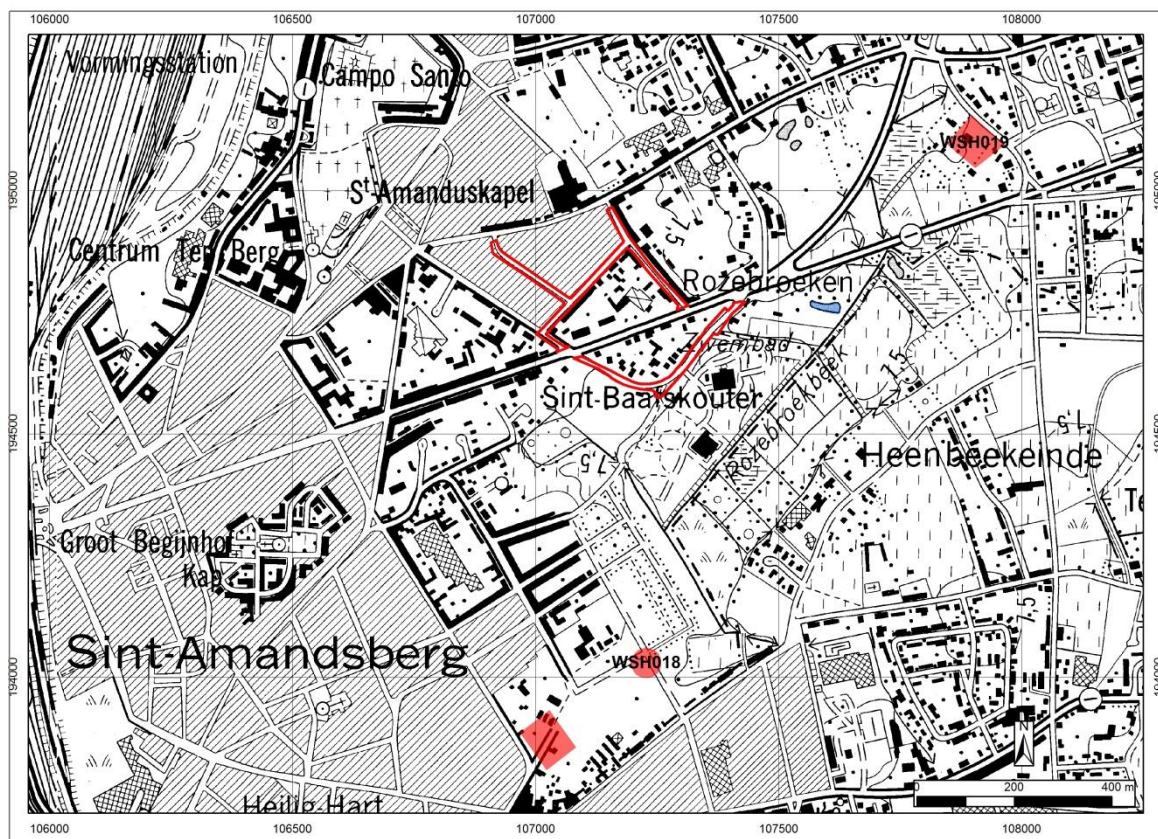
¹⁷ Stadsarchief Gent, Stadsplan Jacques Horenbault, 1619.

¹⁸ STOOPS, G., 2008(a) en 2008(b).

¹⁹ CHARLES, L., e.a., 2008, WSH019, p. 127.

²⁰ Koninklijke Bibliotheek van België.

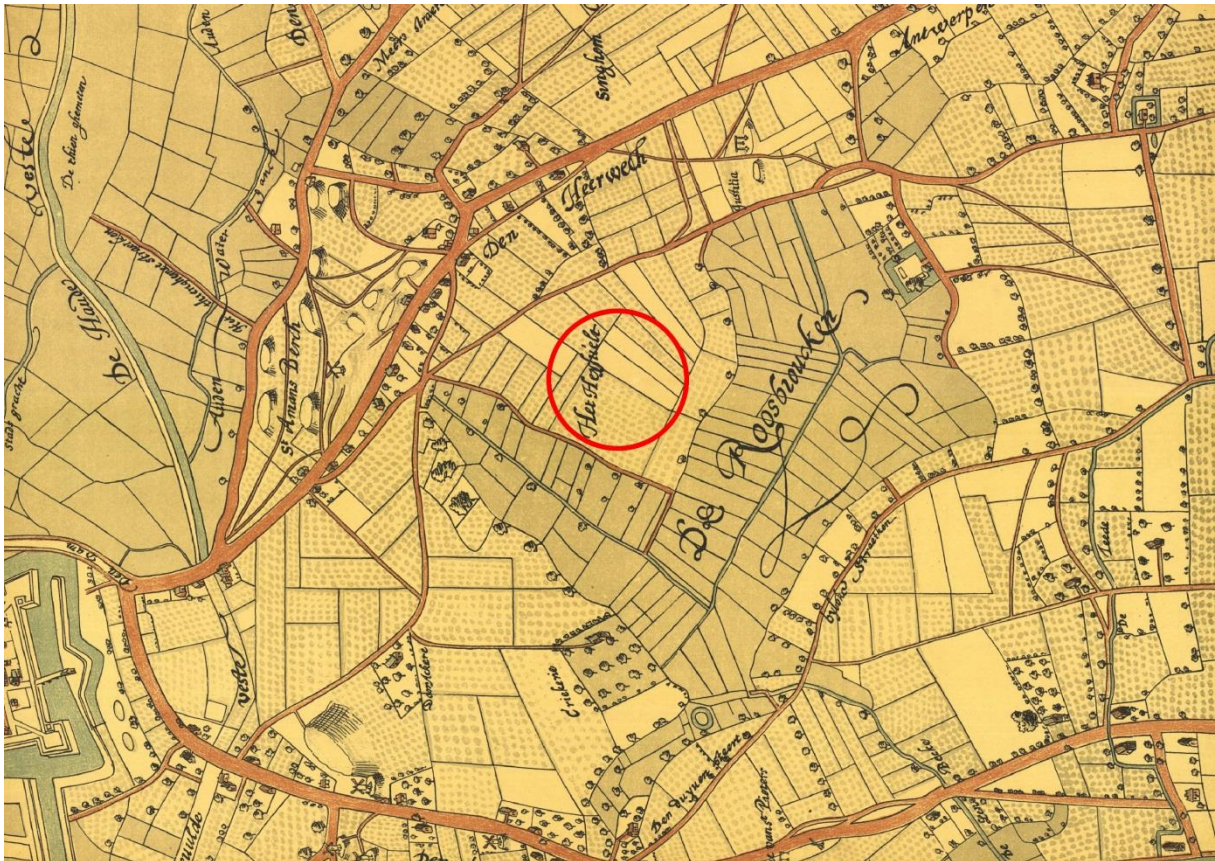
Nabij de Krikerijstraat, ten zuidwesten van het projectgebied, is enkel op de Atlas der Buurtwegen²¹ (1843-1852) een walsite zichtbaar die verder niet besproken is.

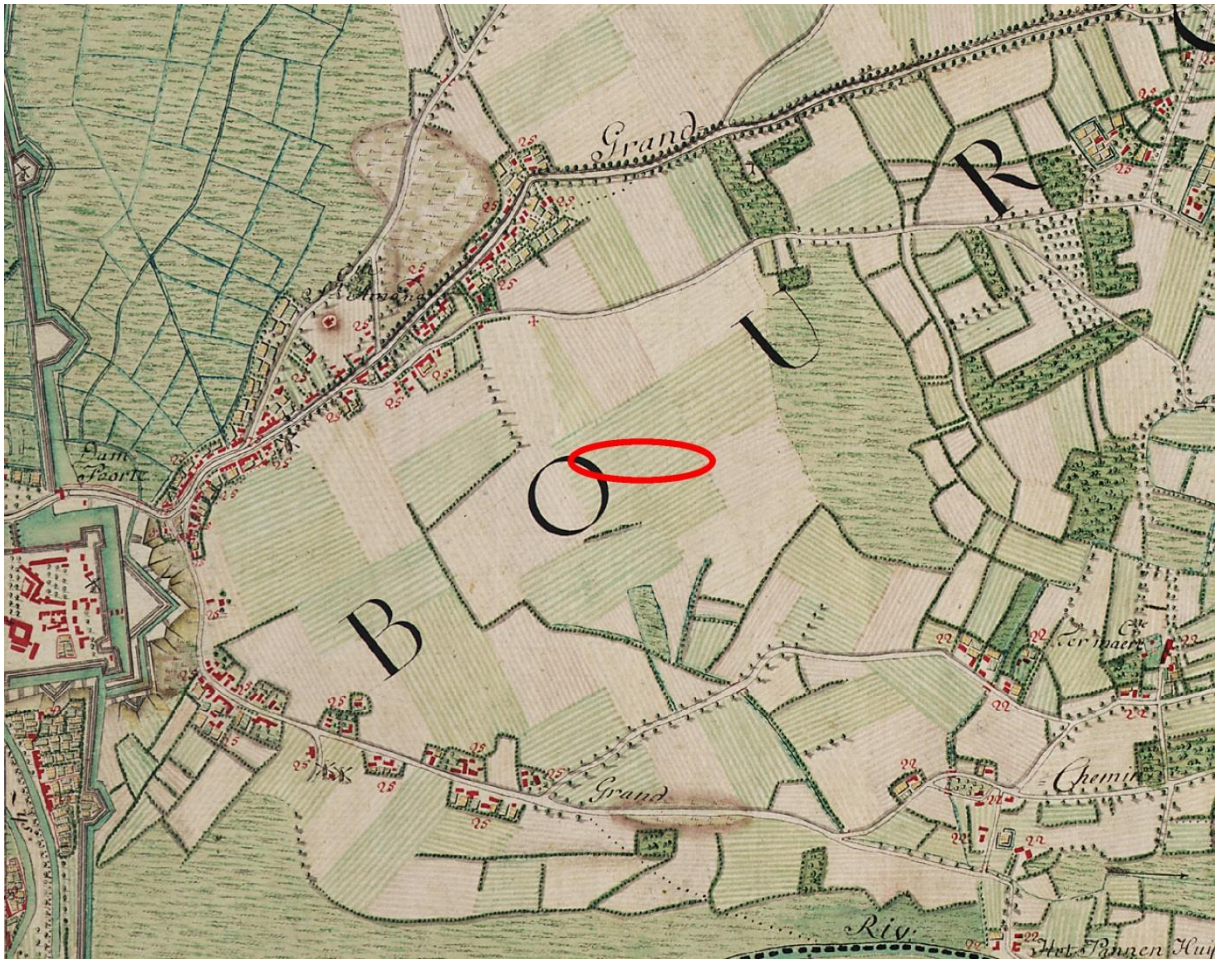
Plan 8: Topografische kaart met aanduiding van de projectzone en de hoger vermelde drie gekend walsites (NGI, AGIV en Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

²¹ Provincie Oost-Vlaanderen.

2.6 Cartografische gegevens

Plan 9: Het projectgebied aangeduid op een detail van de kaart van Horenbault, 1619, te situeren in "Het Heyfuveld" (Heiveld), ten noorden van de natte gronden van de Roosbroucken. Het traject van de Rozebroekslag is quasi te volgen op de rand met de lager gelegen gronden (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarchief)

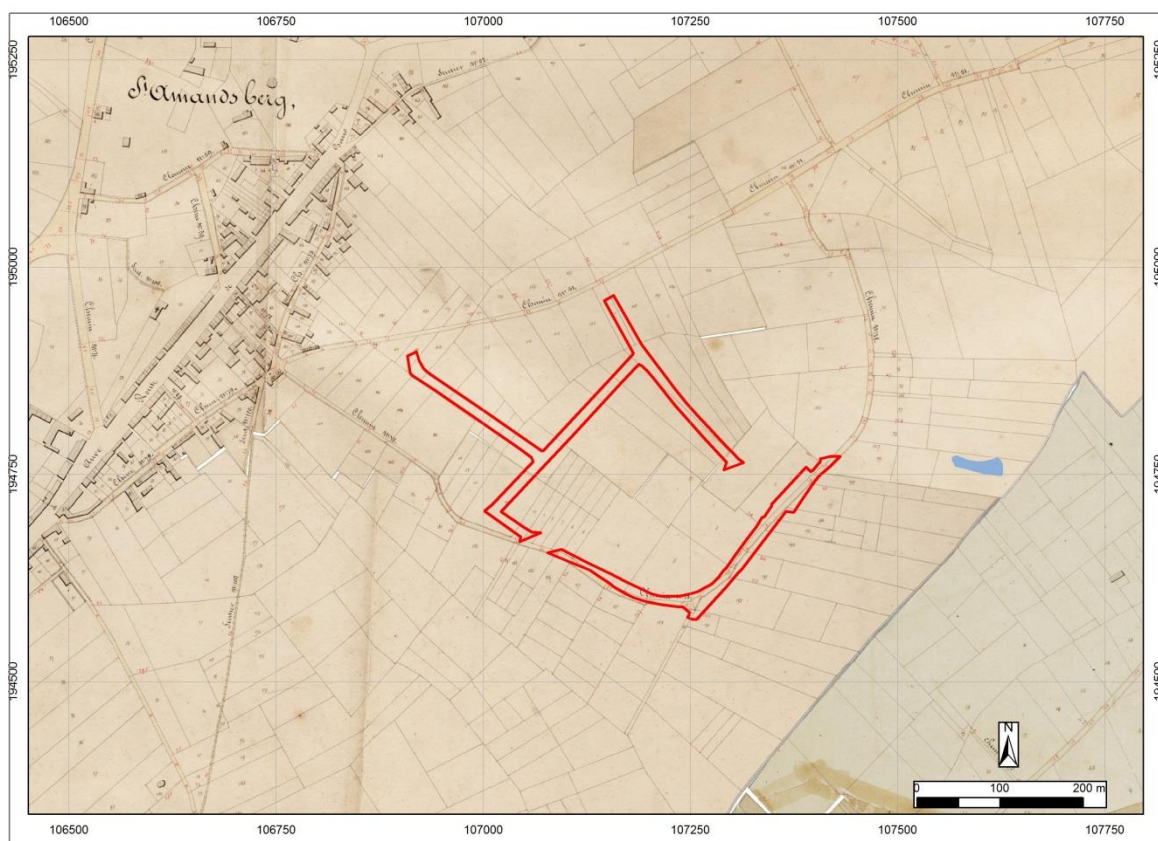

Plan 10: Detail uit de Kaart van Ferraris (1771-1778) Kabinetkaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik met aanduiding van de zone. In vergelijking met Horenbault is deze voor het projectgebied sterk geabstraheerd (Koninklijke Bibliotheek van België)

Op de Ferrariskaart²² (1771-1778), de kabinetkaart der Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris, en in de Atlas der Buurtwegen van 1843-1852²³ is het onderzoeksgebied herkenbaar aan de grote percelen akkerland met amper bewoning in de buurt. Ten noorden en ten zuiden is er wel lintbebouwing langsheen het traject van de Antwerpsesteenweg en de Dendermondsesteenweg.

²² Koninklijke Bibliotheek van België.

²³ Provincie Oost-Vlaanderen.

Plan 11: Atlas der Buurtwegen (1841) (Provincie Oost-Vlaanderen) met aanduiding van de straten van het projectgebied. Enkel de Rozebroekslag was in die tijd een bestaand traject.

2.7. Archeologische gegevens

De archeologische opgravingen of interventies in de buurt van het projectgebied leverden weinig archeologische kennis dan wel vooral topografische kennis op (zie hoger). Naast de weinige gegevens betreffende de plaatselijke microtopografie, werd voornamelijk de aanwezigheid van de Sint-Baafskouter en de aanzet van de alluviale randen bevestigd. Sporen van menselijke aanwezigheid op deze kouter, of zijn flanken waren heel summier. Bij de aanleg van de tuin in Rozeboekslag nr. 26 werd in 1978 door de eigenaar de vondst gedaan van een mooi bewerkte driehoekige pijlpunt in lichtgrijze vuursteen met een schacht en twee afgebroken weerhaken²⁴ (CAI: 157889). De top was eveneens beschadigd. Een hele reeks dergelijke pijlpunten werden te Port Arthur (Gentse haven) gevonden. In onze streken komen deze pijlpuntjes vooral voor tijdens het Laat-Neolithicum, te dateren tussen 2300 en 1600 v.Chr.

De opgravingen ter hoogte van het zwembad S&R Rozebroeken²⁵ leverden ondanks het laag per laag zakken tot een vijftal meter onder het maaiveld geen archeologische sporen. Het onregelmatige verloop van de afval laag van het tot 1975 aanwezige stort en de afwezigheid van het oorspronkelijke bodemprofiel doen vermoeden dat het terrein werd afgegraven tot in de moederbodem, samen met de hierin eventueel aanwezige archeologische sporen, vooraleer het terrein in gebruik werd genomen als stort.

²⁴ Vondstmelding 1978: Sint-Amandsberg, Rozebroekslag, 23, in: *Stadsarcheologie*, jg. 2 nr. 2, Gent, 1978, p. 26.

²⁵ REYNS, N. & BRUGGEMAN, J., 2010; BRUGGEMAN, J. & REYNS, N., 2010.

In het kader van de parkaanleg De Prettige Wildernis op de Sint-Baafskouter, Duivestaartstraat in Sint-Amandsberg voerde Stadsarcheologie Gent in het voorjaar van 2006 een begeleidend archeologisch onderzoek uit²⁶ (CAI: 151234). Aanleiding voor deze archeologische interventie was enerzijds de plaatsnaam Herlegem, anderzijds het idee om een grachtstructuur die op kaartmateriaal uit de 16de en de 17de eeuw zichtbaar is, op te nemen in de nieuwe parkaanleg en als gracht terug zichtbaar te maken.

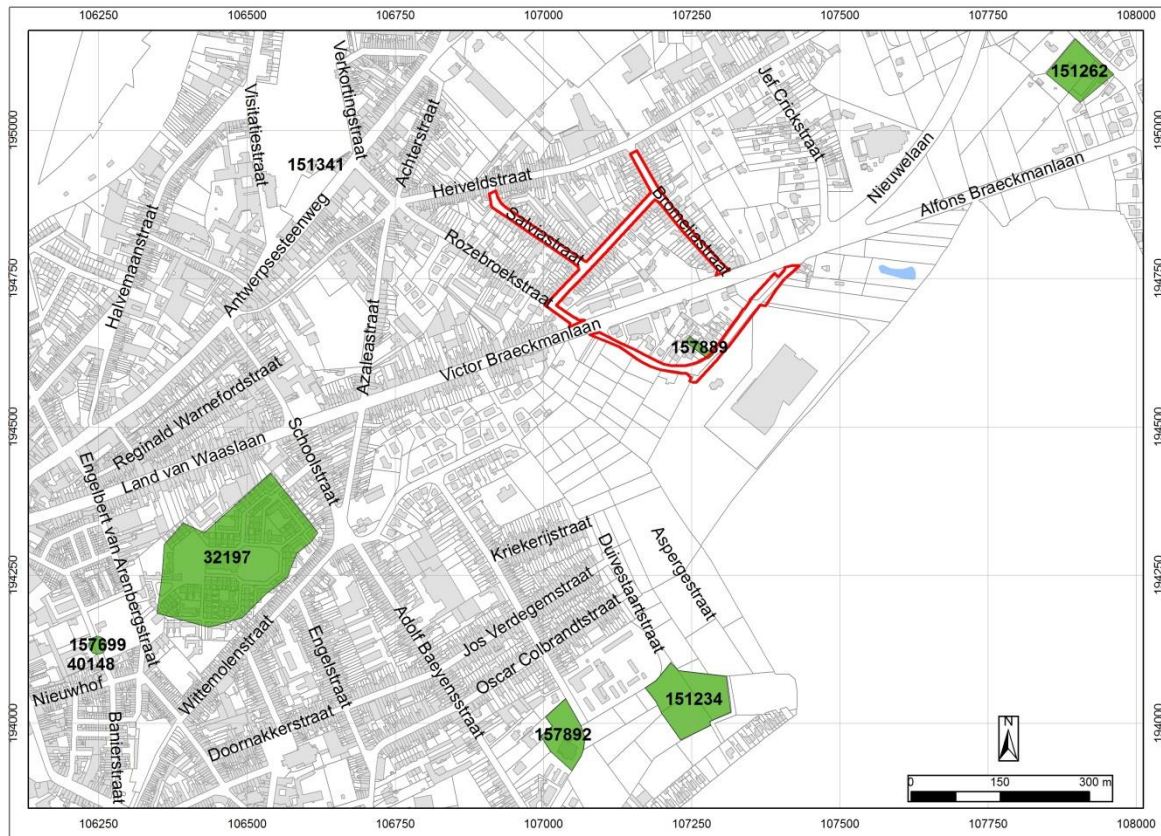
Op basis van de projectie van het kaartmateriaal op het huidige kadaster werden er voor het archeologische vooronderzoek twee haaks op elkaar staande proefsleuven op de vermoedelijke grachtstructuur uitgezet. Dit had tot doel de oude, mogelijk middeleeuwse gracht onder het stort te lokaliseren en tegelijkertijd het centrale, niet-bedreigde deel te sparen. Het oude grachtprofiel was herkenbaar als een 15 tot 40 cm dik, bruin pakket van plantaardig materiaal. De gracht was ca. 13 m breed, maar slechts maximaal ca. 1.40 m diep. Het oude looppniveau werd op ca. 5.40 T.A.W. vastgesteld, het diepste punt van de gestabiliseerde gracht op ca. 4.00 T.A.W. Onder archeologische begeleiding werd de gracht opnieuw uitgegraven, maar ruim binnen de oude begrenzing zodat de oevers en de bodem bewaard bleven. Tussen het organische materiaal werden gebroken platte dakpannen en enkele stukken aardewerk gevonden. Aan de oostzijde werden twee palen in situ tegen de buitenoever aangetroffen. Ze houden mogelijk verband met een brugconstructie. Later werden er op de oever twee bakstenen massieven in het verlengde van deze palen aangesneden (bakstenen 28/28.5 x 13.5 x 6/6.5 cm). Waarschijnlijk maakten ze deel uit van een brugconstructie. Een derde paal, meer naar het midden van de gracht, werd gerecupereerd en gaf een C14-datering eind 13de-14de eeuw.

Bij de twee proefsleuven kon de binnenoever van het centrale deel (kerneiland) met een diameter van ca. 30 m, bekeken worden. Er werd geen aanwijzing gevonden voor een oud mottelichaam. Het centrale eiland werd niet archeologisch onderzocht maar als potentieel archeologisch patrimonium voor later bewaard. Waarschijnlijk gaat het dus om een laatmiddeleeuwse site met walgracht. De landbrug die op het historische kaartmateriaal aan de noordkant van de structuur te zien is, werd archeologisch vastgesteld en was met een oeverbeschoeiing verstevigd. Een staal van het klein hout leverde een C14-datering in de 14de eeuw. De aardwerkvondsten uit de gracht bevestigen een datering in de late middeleeuwen.

Bij het afgraven van het stort op het terrein ten oosten van de besproken grachtstructuur, werd ongewild een deel van de oude teeltlaag mee weggenomen. Dit leidde tot nog enkele archeologische waarnemingen. Onder het stort en de onderliggende teeltlaag lag een ouder looppniveau met bijhorend grachtsysteem. Deze grachten komen niet voor op het oude kaartmateriaal. Op de oever van deze grachten werd naast enkele fragmenten middeleeuws materiaal, relatief veel handgevormde waar, redelijk hard gebakken aardewerk en in prehistorische techniek, teruggevonden. Het handgevormde aardewerk is waarschijnlijk in de late bronstijd of vroege ijzertijd te situeren. Uit de bodem van de grachten werd hout gerecupereerd en onderworpen aan C14-datering. Dit leverde een datering in de 11de-12de eeuw op voor een staal uit een gracht, in de 13de eeuw voor een staal uit een andere gracht. Deze dateringen kunnen aan het middeleeuwse vondstenmateriaal gelinkt worden. Aan de rand van een gracht die wel op de 17de-eeuwse kaarten staat, bevond zich een omgevallen muurfragment, opgebouwd met bakstenen van ca. 30 cm lang. Dergelijke bakstenen werden in het Gentse in het midden van de 13de eeuw gebruikt. Naast enkele spitsporen, lineair in oost-west richting, werden nog een aantal verstoringen opgetekend, die geen materiaal opleverden en waaruit ook geen plattegrond kon gedistilleerd worden.

²⁶ STOOPS, G., 2007, 2008(a) en 2008(b).

Bij dwarsdoorsneden op ten zuiden van het projectgebied gesitueerde straten²⁷ werd duidelijk dat door de onmiddellijke verharding van de wegen bij de verkaveling op de Sint-Baafskouter, de oude bodemopbouw vrij goed bewaard was gebleven. De wegtracés, ploeglagen en aanrijingshorizonten die zeker tot de late middeleeuwen teruggingen waren nog mooi afleesbaar. Doordat over hun onverharde oppervlak eeuwenlang karren gepasseerd zijn, bij alle mogelijke weersomstandigheden, waren de lagen door elkaar gewalst. Telkens ziet men verschillende niveaus met wielsporen, wat wil zeggen dat er materiaal op de weg bijgekomen is. Mogelijk was de accumulatie te wijten aan stof en zand dat van de omliggende akkers afkomstig was.

Plan 12: De op de CAI aangeduide en hoger besproken relevante archeologische relictten, evenals CAI: 32197 wordt omschreven als een zone met Romeinse bewoningssporen, zonder verdere gegevens; CAI: 157892 vertoont ploegsporen uit de 15de-16de eeuw en prehistorische en Romeinse losse vondsten; CAI: 157699 zijn specifieke begravingsrestanten van het voormalige kerkhof voor de parochies Sint-Baafs, Sint-Jacobs en Heilig-Kerst (1784 en 1878) en nu te situeren aan de Wasstraat; CAI: 151341 is de kapel op Campo Santo (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

2.8. Aanwezige erfgoedwaarde

In de nabije omgeving zijn een aantal panden opgenomen in de inventaris onroerend erfgoed:

- Oscar de Reusestraat 1²⁸: Hoekhuis ontworpen door G. Eysselinck (Vaststelling Bouwkundig Erfgoed 28-11-2014)

²⁷ STOOPS, G., 2011.

²⁸ BOGAERT, C., LANCLUS, K. & VERBEECK, M., *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Gent, Fusiegemeenten, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 4ND*, Brussel-Gent, 1983, AGENTSCHAP ONROEREND

- Rozebroekstraat 1, 1A-B²⁹: Hoekhuis ontworpen door J. Rooms (Vaststelling Bouwkundig Erfgoed 28-11-2014)
- Rozebroekstraat 96³⁰: Villa ontworpen door G. Henderick (Vaststelling Bouwkundig Erfgoed 28-11-2014)

ERFGOED 2016: *Hoekhuis ontworpen door G. Eysselinck*. In: *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26813> op 27-05-2016 16:04.

²⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Hoekhuis ontworpen door J. Rooms*. In: *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26815> op 27-05-2016 16:09.

³⁰ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Villa ontworpen door G. Henderick*. In: *Inventaris Onroerend Erfgoed*. Opgehaald van <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/26816> op 27-05-2016 16:11.

3. Impactanalyse

3.1 Voorziene werken

De Stad Gent en Farys zullen gezamenlijk de cluster Salviastraat-Bromeliastraat-Oscar De Reusestraat met de Rozebroekstraat en Rozebroekslag aanpassen en uitbreiden. Het gaat over het aanleggen van een gescheiden rioleringsstelsel met de aansluiting van het afvalwater op de collector en van het regenwater op de Rozebroekbeek. Vervolgens wordt de rijweg heringericht met aanleg van voetpaden, fietspaden, parkeerstroken en groene bermen.

De totale ingreep van het nieuwe gabarit van het gescheiden rioleringsstelsel en de herinrichting van de rijweg wordt berekend van rooilijn tot rooilijn waardoor de ingreep op een totale oppervlakte wordt geschat van 16500 m². In de zone van het gescheiden rioleringsstelsel zal over de volledige breedte van de rijweg het bodemarchief vernietigd worden tot op een diepte van ca. 1.5 m onder het maaiveld voor het plaatsen van de rioleringsbuizen. Momenteel lijken volgens de bestaande plannen de meeste nutsleidingen zich in de voetpaden te situeren.

Plannen 13 – 21 in bijlage.

3.2 Vraagstelling/Onderzoeksvragen

Dit bureau-onderzoek werd uitgevoerd aan de hand van de kennis van een aantal historische, cartografische en archeologische sites in de directe omgeving van het projectgebied. Hierbij werden een aantal onderzoeksvragen opgesteld betreffende de projectlocatie:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- Welke gebruiksevolutie kende het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Wat is het belang van het terrein binnen de ontwikkeling van de Gentse deelgemeente Sint-Amandsberg?

3.3 Beschrijving en motivatie

Het assessment van het terrein op basis van de voor handen zijnde topografische, historische, cartografische en archeologische bronnen liet toe een analyse te maken van de directe omgeving van het projectgebied. Het ligt ten noorden van de door archeologie vastgestelde hogere Sint-Baafskouter en ten noordwesten van de rand met de vallei naar de Roosbroekbeek. Op die hoger gelegen delen werden sporen van zeker laatmiddeleeuwse landbouw en bewoning aangetroffen. Van de omliggende gekende walsites werd het Hof van Herlegem archeologisch geregistreerd en geplaatst vanaf de 11de-12de eeuw.

De voorziene werkzaamheden omvatten naast het vernieuwen en herinrichten van de rijweg ook het aanleggen van een gescheiden rioolstelsel. Dit impliceert het verstoren van de ondergrond daar waar ze nog niet verstoord is door reeds bestaande nutsleidingen. Coupes op straten bij gelijkaardige

werkzaamheden ten zuiden van het projectgebied, bevestigden de vooraf gekende topografie en de mogelijke opbouw van het eventueel bewaarde bodemarchief.

Op basis van dit uitgebreide bureau-onderzoek en de wetenschap dat bij de verstoringen geen archeologische sites zullen aangesneden worden, doch enkel gekende topografie zou bevestigd worden, stelt Stadsarcheologie Gent geen archeologisch (voor)onderzoek voor, voorafgaand of gepaard met de werken.

4. Relevante bibliografie

BOGAERT, C., LANCLUS, K. & VERBEECK, M., *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Gent*, in: *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen* 4NB Z-W, 1979, Brussel - Gent.

BRUGGEMAN, J. & REYNS, N., *Sint-Amandsberg, Rozebroekslag*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2010*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 4), Gent, 2010, p. 208-211.

CHARLES, L., LALEMAN, M.C., LIEVOIS, D. & STEURBAUT, P., *Van walsites en speelhoven. Het Vrije van Gent bij Jacques Horenbault (1619)*, Gent, 2008.

DE POTTER, F. & BROECKAERT, J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, reeks I, deel 6, Gent, 1864-1870.

GELAUDE, F., *Gent. Rivierduinen en dekzandruggen*, (Erfgoedmemo, nr. 44), Gent, 2010.

GYSELING, M., *Schets van de oude toponymie van Oostakker en Sint-Amandsberg*, in: *Jaarboek de Oost-Oudburg*, Sint-Amandsberg, 1964, nr. 2, p. 42-52.

GYSELING, M., *Geschiedenis van Oostakker en Sint-Amandsberg tot 1794*, Oostakker, 1974.

GYSELING, M. & VERHULST, A., *Het oudste goederenregister van de Sint-Baafsabdij te Gent (eerste helft XIIIde eeuw)*, Brugge, 1964.

LALEMAN, M.C., *Van de vroege middeleeuwen tot de 19de eeuw*, in: VANDENHOUTE, J. (dir.), *Zoeken naar Oostakkers verleden*, Gent, 1981, p. 13-25.

REYNS, N. & BRUGGEMAN, J., *Archeologische opgraving Sint-Amandsberg (Gent) – Rozebroekslag*, (Rapporten All-Archeo BVBA, nr. 009), Bornem, 2010.

STOOPS, G., *Archeologisch onderzoek in Herlegem (Sint-Amandsberg, Gent, O.-VI.)*, in: *Archaeologia Mediaevalis Chronique – Kroniek*, Brussel, 2007, nr. 30, p. 94-96.

STOOPS, G., *Sint-Amandsberg, Duifstaartstraat, Herlegem*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 1997-2008*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 2), Gent, 2008, p. 176-181.

STOOPS, G., *Herlegem in Sint-Amandsberg*, (Erfgoedmemo, nr. 36), Gent, 2008.

STOOPS, G., *Sint-Amandsberg en Oostakker: wegwaarnemingen*, in: *Archeologisch onderzoek in Gent 2002-2011*, (Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, reeks 2 nr. 5), Gent, 2011, p. 180-187.

VAN BOSTRAETEN, H.C., *Een Romeinse nederzetting op het Hof van Heirlegem te Sint-Amandsberg?*, in: *Jaarboek De Oost-Oudburg*, Sint-Amandsberg, 1967, nr. 4, p. 28-29.

VERHULST, A., *Historio-geografische studie over het oudste domein der Sint-Baafsabdij te Gent*, in: *Tijdschrift Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige studies*, Gent, 1953, nr. 22, p. 321-359.

VERHULST, A., *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw)*, (Verhandelingen Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1958.

VERHULST, A., *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel, 1995, p. 167-171.

X., *Sint-Amandsberg, Rozebroekslag*, 23, in: *Stadsarcheologie*, jg. 2 nr. 2, Gent, 1978, p. 26.

5. Thesaurus

Agentschap: De entiteit die door de Vlaamse Regering belast is met de beleidsvoorbereiding, de beleidsuitvoering, de beleidsmonitoring en de beleidsevaluatie inzake onroerend erfgoed.

Archeologie: Het bestuderen van overblijfselen en voorwerpen of een ander spoor van menselijk bestaan in het verleden, alsook de bestaansomgeving van de mens, waarvan het behoud en de bestudering bijdragen tot het reconstrueren van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de natuurlijke omgeving en ten aanzien waarvan opgravingen, ontdekkingen en andere methoden van onderzoek betreffende de mensheid en haar omgeving betekenisvolle bronnen van informatie zijn.

Archeologienota: Document, opgemaakt op basis van een archeologisch vooronderzoek, met administratieve gegevens, een verslag over de resultaten van het onderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.

Archeologisch onderzoek: Het gebruik van technieken en methoden waarmee archeologische sites, archeologische zones of delen ervan worden opgespoord en onderzocht met inbegrip van archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen.

Archeologische opgravingen: Een archeologische opgraving is het gebruik van wetenschappelijke methoden en technieken waarmee doelbewust de ondergrondse, aan de oppervlakte of onder water aanwezige archeologische artefacten en archeologische sites worden opgespoord, vrijgelegd en door opgraving worden onderzocht en waarbij de archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten archeologische ensembles vormen.

Archiefonderzoek: Archiefonderzoek omvat onderzoek in een archief (bestaat uit documenten die een bepaalde organisatie, familie en persoon voortbrengt of ontvangt om aan te tonen dat die zijn/haar opdracht goed uitvoert of bepaalde rechten kan laten gelden). In de archeologische wereld heb je meestal archieven van instellingen (overheid, universiteiten) of privé-personen (verzamelaars) die opgravingen hebben verricht en hebben gedocumenteerd. Wordt gebruikt voor archivalisch onderzoek.

Bodem: Het bovenste deel van de aardkorst waarin planten kunnen wortelen, samengesteld uit minerale deeltjes en organisch materiaal, inclusief levende organismen. Een bodem ontstaat uit de verweringsproducten van lokale gesteenten of uit afgezette, losse sedimenten.

Bodemstructuur: aggregatietoestand van organische en minerale deeltjes in een sediment tot grotere aggregaten, bepaald door de soort en intensiteit van de onderlinge verbindingen.

Bureauonderzoek: Bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte bouwkundige of archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aan- of afwezigheid, de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit ervan.

Centrale Archeologische Inventaris: Databank die archeologische vondstlocaties en indicatoren daartoe in het Vlaams Gewest in kaart brengt en de beschikbare informatie bundelt (afkorting: CAI).

Dekzandruggen: Een dekzandrug is een zandrug overwegend opgebouwd met tijdens de ijstijden (toendrastormen) afgezet dekzand, vaak op de overgang van toenmalige onbegroeide naar begroeide gebieden.

Historische studie: Historische studie is de studie van historische bronnen, zoals documenten en historisch kaartmateriaal. Bepaalde relictten kunnen in historische bronnen reeds vermeld zijn en op oude kaarten weergegeven zijn. Dit geeft interessante bijkomende informatie omtrent de vondsten en de bewaringstoestand in die periode.

Middeleeuwen: Verwijst naar de periode in West-Europa van grofweg de 5de tot de 15de eeuw. De verschillende stijlen die zich tijdens deze periode ontwikkelden kenmerken zich door de evolutie van de Grieks-Romeinse traditie naar een meer christelijke thematiek, door de energieke geest van de Germaanse volken en door de bloeiende nieuwe steden die werden bevolkt door vrije burgers.

Rivierduin: Een rivierduin is een duin(complex) ontstaan in of langs een (voormalige) riviervlakte, gevormd door het verstuiven van zand uit een droogliggende alluviale vlakte.

Stadsomwalling: Een stadsomwalling is het geheel van verdedigingswerken rondom een stad, nl. grachten, wallen, muren, torens, enz..., bedoeld om de stad te beschermen tegen invallen van buitenaf. Tijdens de eerste stadsontwikkelingen bestonden deze stadsomwallingen uit aarden wallen, later werden deze wallen vervangen door stenen muren.

Toevalsvondsten: Een toevalsvondst is een onverwachte vondst van roerende of onroerende archaeologica die gedaan wordt aan de oppervlakte, onder de grond of onder water en die niet verbonden is aan een vergunde opgraving of prospectie.

6. Bijlagen

6.1. Plannenlijst

projectcode	2016SA-RO
plannenlijst	
plannummer	plan 1
type plan	kadasterplan
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	2015
plannummer	plan 2
type plan	topografische kaart
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	1981
plannummer	plan 3
type plan	digitaal hoogtemodel
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied en wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	onbekend
plannummer	plan 4
type plan	alluviale kaart
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied en wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	2010
plannummer	plan 5
type plan	tertiair geologische kaart
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied en wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal

datum	2004
plannummer	plan 6
type plan	kwartair geologische kaart
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied en wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	onbekend
plannummer	plan 7
type plan	bodemkaart
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied en wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	2006
plannummer	plan 8
type plan	topografische kaart
onderwerp plan	walsites in wijde omgeving
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	1981-2016
plannummer	plan 9
type plan	historische kaart
onderwerp plan	Horenbaultkaart
aanmaakschaal	onbekend
aanmaakwijze	analoog
datum	1619
plannummer	plan 10
type plan	historische kaart
onderwerp plan	Ferrariskaart
aanmaakschaal	onbekend
aanmaakwijze	analoog
datum	1771-1778
plannummer	plan 11
type plan	historische kaart

onderwerp plan	Atlas der Buurtspoorwegen
aanmaakschaal	onbekend
aanmaakwijze	analoog
datum	1841
plannummer	plan 12
type plan	kadasterkaart
onderwerp plan	CAI-vondsten
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	2001-2016
plannummer	plannen 13-21
type plan	bouwplan
onderwerp plan	inplantingsplan project
aanmaakschaal	1:200
aanmaakwijze	digitaal
datum	2015

6.2. Fotolijst

projectcode	2016SA_RO
fotolijst	
plannummer	Foto 1
type plan	luchtfoto
onderwerp plan	locatie onderzoeksgebied
aanmaakschaal	zie schaallat
aanmaakwijze	digitaal
datum	2015